

В І Д Г У К

офіційного опонента – кандидата педагогічних наук, доцента

Романишина Ігоря Михайловича

на дисертацію БАРБАШ Єлізавети Михайлівни

«Розвиток системи контролю навчальних досягнень учнів з іноземної мови у школах України (60-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.)»,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

У ХХІ столітті заклад загальної середньої освіти залишається тим соціальним інститутом, який безпосередньо впливає на розвиток особистості, створює умови для здобуття нею загальних і предметних знань, умінь та навичок, формування компетентностей необхідних для успішного навчання в школі, ЗВО, майбутньої діяльності за фахом, а також самоосвіти й саморозвитку в постійно змінюваному глобалізованому світі. Державна національна програма «Освіта. Україна: ХХІ сторіччя», Закони України «Про вищу освіту», «Про освіту», Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, Концепції мовної освіти в Україні, Нової української школи, розвитку англійської мови в університетах наголошують на важливості виховання компетентної, конкурентоспроможної особистості, яка здатна комунікувати з людьми на демократичних засадах у ситуаціях повсякденного і професійного життя, у тому числі іноземною мовою з представниками інших культур. Згідно з зазначеними вимогами держава робить акцент на якості шкільної іншомовної освіти, про рівень якої можна судити за результатами діагностики навчальної діяльності, яка передбачає перевірку, оцінку, визначення динаміки освітніх й особистісних досягнень школярів з іноземної мови (ІМ). Ключові поняття цього процесу, такі як «зміст освіти», «знання / уміння / навички / компетентності», «організація / мета / функції контролю», «об'єкти / форми / види / засоби контролю» з ІМ та ін. широко представлені у науково-

педагогічній літературі другої половини ХХ – початку ХХІ століття, однак вони мають безсистемний характер, не дають відповідь на питання як використати історичний досвід минулого, щоб допомогти учневі досягнути необхідного рівня володіння ІМ, визначеного сучасними освітнім стандартом і навчальною програмою, враховуючи його індивідуальні психологічні та когнітивні особливості, навчальні потреби й інтереси.

Відповідно, згадані проблеми та необхідність їх вирішення зумовлюють актуальність дослідження Барбаш Є.М., яке відповідає нормативним документам як національного, так і міжнародного рівня, й виконано в межах науково-дослідницької роботи відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України «Дидактичне забезпечення варіативного компонента змісту навчання іноземних мов у старшій школі» (0114U003128). Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 3 від 24.02.2011 р.) та погоджено у Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 3 від 29.03.2011 р.).

Вибір об'єкта та предмету дослідження є вмотивованим, а його хронологічні межі обґрунтовані.

Дисертація вирізняється чіткою структурою, яка відповідає меті дослідження та завданням, які в ньому вирішуються. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі «Теоретичні засади розвитку системи контролю іношомовних навчальних досягнень учнів закладів загальної середньої освіти у науковій теорії та шкільній практиці» дисертантка здійснила глибокий теоретичний аналіз значної кількості джерел вітчизняних і зарубіжних авторів, що склали методологічну основу дослідження. Воно проходило на загальнофілософському, загальнонауковому і конкретнонауковому рівнях із застосуванням низки принципів (єдності історичного та логічного, об'єктивного вивчення явищ, єдності теорії та практики) та підходів

(системного, компетентнісного, культурологічного, аксіологічного, синергетичного, парадигмального). Вважаємо, що саме таке вивчення наукової проблеми було доцільним, оскільки це дозволило авторці виокремити основні компоненти та сформулювати власне розуміння системи контролю навчальних досягнень учнів як «сукупність взаємопов'язаних між собою елементів (цілей, об'єктів, функцій, засобів, видів і форм перевірки та оцінювання результатів навчальної діяльності учнів), які є дієвим чинником впливу на вдосконалення їхнього іншомовного досвіду» (стор. 71). Не піддається сумніву те, що на вибір об'єктів контролю іншомовних навчальних досягнень учнів, які існували у практиці школи у період 60-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст. мали вплив такі чинники, як політичний, нормативний, педагогічний та соціокультурний. Цілком обґрунтовано, на нашу думку, авторка окреслила три основні етапи розвитку системи контролю навчальних досягнень учнів з ІМ, як-от: 60–80-ті рр. ХХ ст., коли до об'єктів контролю увійшли мовленнєві вміння, а функції контролю були розширені та науково обґрунтовані; 90-ті рр. ХХ ст., коли постала національна система освіти, відбувався розвиток існуючої системи контролю з урахуванням комунікативного підходу до навчання ІМ, розроблялися державні стандарти якості освіти, початок ХХІ ст. – дотепер, коли започатковано компетентнісний підхід у навчанні, його впровадження в систему контролю рівнів володіння ІМ.

У другому розділі «Розвиток системи контролю навчальних досягнень учнів з іноземної мови у закладах загальної середньої освіти України у другій половині ХХ ст.» дисертантка здійснила аналіз чинних навчальних програм з ІМ і методичних праць на предмет виявлення нових аспектів у змісті навчання ІМ, їх впливу на визначення мети, об'єктів і засобів контролю у зазначений період (§2.1), прослідкувала як нові цілі та об'єкти контролю реалізовані у різноманітних засобах навчання – підручниках, НМК, контрольних вправах, тестах та екзаменаційних білетах з ІМ (§2.2). Заслуговують на схвалення ретроспективний аналіз форм, видів і засобів перевірки навчальних досягнень учнів (§2.3), а також ретельність здобувачки щодо аналізу кількісних та

якісних показників об'єктів контролю у програмах і навчальній літературі з ІМ 60-80-х і 90-х років (стор. 254-262, 266-307, 309).

У третьому розділі «Організація системи контролю навчальних досягнень учнів в умовах оновлення змісту шкільної іншомовної освіти на початку ХХІ ст.» авторка описала впровадження інноваційних видів, форм і засобів контролю, зумовлених появою нових тенденцій у розвитку іншомовної освіти в Європі, а згодом і в Україні на початку ХХІ століття (§3.1), а саме: запровадження компетентнісного підходу в контролі рівнів володіння ІМ; визначення компонентів ІКК новими об'єктами контролю; включення до офіційних нормативних документів поняття «контроль навчальних досягнень учнів», запровадження 12-бальної системи оцінювання, поява нових видів підсумкового контролю (ДПА та ЗНО); активне упровадження механізмів самоконтролю та взаємоконтролю; поява нового засобу контролю (Мовного портфолію); залучення до процесу перевірки якості навчальних досягнень учнів засобів ІКТ (стор. 167-168). Нам імпонує як дисертантка, опираючись на праці українських і зарубіжних дослідників, вдало розкрила педагогічні характеристики функцій ІКТ у здійсненні контролю навчальних досягнень учнів з ІМ (§3.2). Значним доробком цієї наукової праці, на нашу думку, є розроблені здобувачкою на засадах компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, особистісно-орієнтованого та культурологічного підходів рекомендації щодо здійснення контролю рівня сформованості навчальних досягнень учнів з ІМ у ЗЗСО, які відповідають вимогам чинних навчальних програм з ІМ, враховують вікові та когнітивні можливості учнів, їхній навчальний досвід (§3.3).

Загальні висновки дисертації демонструють хід наукового дослідження, підсумовують усі основні положення наукової праці, свідчать про виконання здобувачкою усіх поставлених у роботі завдань.

Заслужують на особливу увагу 70 додатків (!), які надають ваги науковій вартості роботи, підтверджують доказовість проведеного теоретичного дослідження.

Оцінюючи дисертаційну роботу авторки за параметром новизни, вважаємо, що вона є незаперечною, бо в ній вперше у вітчизняній педагогічній науці здійснено цілісний та комплексний історико-педагогічний аналіз розвитку системи контролю навчальних досягнень учнів з ІМ. Вагоме теоретичне значення дослідження вбачаємо в обґрунтуванні й характеристиці компонентів системи контролю рівня навчальних досягнень учнів з ІМ; визначенні факторів впливу на зміни цілей і змісту навчання ІМ на кожному історичному етапі; дослідженні процесу визначення цілей, функцій, об'єктів, форм, видів і засобів контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів в історії розвитку іншомовної освіти, зокрема в ЗЗСО України; системному аналізі нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення викладання ІМ як засобів реалізації контролю на кожному історико-педагогічному етапі.

Сформульовані у дисертаційній роботі теоретичні положення та практичні рекомендації будуть корисними вчителям ІМ у ЗЗСО, зокрема при розробці змісту завдань для оцінювання рівня навчальних досягнень учнів за всіма видами мовленнєвої діяльності в початковій, основній, старшій школі згідно з вимогами компетентісно орієнтованого навчання; укладачам тестових завдань, авторам підручників з метою забезпечення елементів самоконтролю та взаємоконтролю учнів. Вони можуть бути використані у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, а також у вищій школі при підготовці майбутніх учителів ІМ: у доповненні традиційних і розробці нових курсів лекцій і спецкурсів (наприклад, «Основи українського підручникотворення з ІМ», «Історія комунікативних методів контролю», «Моніторингові дослідження в іншомовній освіті» та ін.), у написанні курсових і кваліфікаційних робіт тощо.

Робота має перспективу подальшого наукового пошуку, який полягає в дослідженні результатів упровадження ІКТ у процес контролю іншомовних навчальних досягнень учнів; удосконаленні методик тестового контролю

відповідно до компетентнісного підходу; оцінюванні рівнів навчальних досягнень учнів із різних видів мовленнєвої діяльності.

Результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на 3 міжнародних і 1 всеукраїнській конференціях, 1 науково-практичному семінарі та 18 науково-методологічних семінарах відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України (2007-2019 рр.). Публікації Барбаш Є.М. – 7 статей у провідних наукових фахових виданнях із педагогічних наук, 1 – у закордонному періодичному науковому фаховому виданні, 5 – у збірниках матеріалів конференцій і наукових праць – відображають основні положення дисертації і свідчать про дотримання вимог щодо кількості публікацій у наукових фахових виданнях.

Дисертацію виконано згідно з новітніми вимогами до оформлення наукових праць. Досягненню поставленої мети, розв'язанню визначених авторкою завдань на різних етапах наукового пошуку та формулюванню висновків наукового дослідження слугували обрані теоретичні методи дослідження вітчизняної та зарубіжної наукової педагогічної літератури, шкільних підручників і навчальних матеріалів.

Ступінь обґрунтованості наукових теоретичних положень, узагальнень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім. Про це свідчить аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій. Він підтверджений значною джерельною базою. Барбаш Є.М. опрацювала низку нормативно-правових, наукових, навчальних, навчально-методичних, періодичних та архівних джерел (загалом 519 найменувань, з яких 17 – іноземними мовами).

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертаційної роботи. Автореферат дисертації повністю відповідає структурі дослідження. Представлені в авторефераті наукові положення та висновки вичерпно розкриті в тексті дисертації.

Зауваження до змісту та оформлення дисертації:

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, варто зазначити деякі дискусійні положення до змісту роботи, а також висловити окремі побажання:

1. Робота виграла б, якби в ній було розглянуто в контексті досліджуваної проблеми нові нормативні документи, як європейські, так і українські, що регламентують навчання ІМ, а саме: нову редакцію Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (2018р.), Державний стандарт початкової загальної середньої освіти (2018р.), а також проаналізовано нові підручники з ІМ (рекомендованих МОНУ), що використовуються в навчальному процесі для реалізації ідей Нової української школи;
2. Нам видається, що висновок про вміння висловлювати свої думки, зрозуміти усне і письмове мовлення співрозмовника без словника (стор. 52) як об'єкти контролю є дочасним у §1.1; окремі узагальнення щодо тестового контролю не слід переносити на школу, оскільки наведений аналіз проблеми створення та апробації тестів з ІМ «стосувався не шкільного навчання, а діяльності ВНЗ» (стор. 125-126);
3. Вважаємо за необхідне уточнити назви вправ, які аналізуються у §2.2 і подані в додатках Р, С, Т, У (стор. 267-275). Тут доцільно було б послуговуватися типологією вправ, розробленою Скляренко Н.К.;
4. Доцільно було б також представити аналіз об'єктів контролю ЗНО з ІМ 2016-2019рр. (§ 3.1), зважаючи на те, що з 2018 року введено оцінювання такого виду мовленнєвої діяльності як «Аудіювання», відповідно доповнивши додатки ББ, БВ, БГ,БД і БЕ.

Однак наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, не мають вирішального значення і не знижують його теоретичну та практичну цінність.

Висновок: Рецензована дисертація «Розвиток системи контролю навчальних досягнень учнів з іноземної мови у школах України (60-ті рр. ХХ

ст. – початок ХХІ ст.)» є завершеною, самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, яка має новизну, теоретичне і практичне значення для загальної педагогіки та історії педагогіки у контексті вирішення дидактичних і методичних проблем мов загалом та проблеми контролю навчальних досягнень учнів ЗЗСО з ІМ зокрема.

Отже, Барбаш Єлізавета Михайлівна виконала актуальне дослідження, яке відповідає пп. 9, 11, 12–14 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567 (зі змінами внесеними постановами КМУ №656 від 19.08.2015, №1159 від 30.12.2015, №567 від 27.07.2016 та №943 від 20.11.2019) та паспорту наукової спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки, і на цій підставі заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

І.М. Романишин

